

hâne binalarına bitişik, çoğunluğu ahşap, daha ziyade "hünkâr dairesi" düzeyinde mütevazı bölümler tasarlanmıştır. Kasımpaşa ve Galata mevlevîhânelerindeki kasr-ı hümâyûn selâmlık kanadı ile kaynaştırılmış, Ertuğrul Tekkesi'nde ise girişin yer aldığı güney kesimin üst katına yerleştirilerek yapının bünyesi içine alınmıştır. Buna karşılık Yenikapı ve Bahariye mevlevîhâneleriyle Selimiye, Şah Sultan ve Hasırîzâde tekkelerinde, kasr-ı hümâyûnların ahşap direkli veya konsollu çıkmalarla cephede belirtilmiş olduğu görülür. Bir istisna oluşturan Merkez Efendi Tekkesi'nde ise hünkâra tahsis edilen oda tevhidhâne binasından soyutlanmış, derviş hücreleri ve selâmlık birimleriyle beraber türbenin doğusundaki şadırvan avlusunun çevresine yerleştirilmiştir.

İnî yapıların yanı sıra kışlalar ve askerî okullar başta olmak üzere birtakım resmî yapılarda da karşılaşılan kasr-ı hümâyûnların genellikle giriş cephelerinden algılanabilen, bazan da doğrudan girişin üzerine yerleştirilen çıkmalar şeklinde tasarlandığı görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Yeni Cami ve Hünkâr Kasrı, Ankara, ts.; Ayda Arel, *Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci*, İstanbul 1975, tür.yer.; Metin Sözen, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1975, tür.yer.; Sedat Hakkı Eldem, *Türk Evi- Osmanlı Dönemi*, İstanbul 1984, II, 212-230; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimârisi*, İstanbul 1986, tür.yer.; M. Baha Tanman, "Hekimoğlu Ali Paşa Camii'ne İlişkin Bazı Gözlemler", *Aslanapa Armağanı*, İstanbul 1996, s. 253-280; a.mlf., "Hünkâr Kasrıları", *DBİst.A*, IV, 100-102.

M. BAHÂ TANMAN

KASRÎŞİRİN ANTLAŞMASI

Osmanlılar'la Safevîler arasında
1639'da imzalanan
ve bugünkü Türkiye-İran doğu sınırını
belirleyen antlaşma.

XVII. yüzyılın başlarından beri aralıklarla süregelen Osmanlı-İran savaşları IV. Murad'ın tahta çıkıp idareye hâkim olduğu sıralarda yeniden alevlenmişti. Şevval 1044'te (28 Mart 1635) Revan Seferi'ne çıkan IV. Murad, Bağdat'ı kurtarmak için ikinci defa harekete geçerek burayı almıştı. Bağdat'ın muhasarası ve yeniden zaptı sonrasında (Şâban 1048 / Aralık 1638) İran Şahı Safî'nin ordusu, Rüstem Han kumandasında Diyâle nehrinin doğusunda bulunan Kasrîşîr'in şehri yakınlarına çekilmişti. Osmanlı ordusu da Sad-

razam Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın idaresinde Diyâle nehrinden geçerek Derteng yakınlarına gelmişti. Burada Kars'ın İran'a verilmesi karşılığında yapılan barış teklifini reddeden Kara Mustafa Paşa, Hankâh-ı Kebîr ve Zühâb ovasına kadar ilerledi. Esasen 1039'da (1630) başlayıp 1048'e (1638) kadar Azerbaycan ve Irak cephelerinde devam eden savaşların sona ermesini her iki taraf da arzu etmekteydi. İki devlet arasındaki sınırın uzunluğu 2185 km. olmakla beraber (Hubbard, s. 1-2), bunun sadece Ağrı dağı ile Şattûlarap arasındaki 1296 kilometrelik kısmında ihtilâf mevcuttu (Sykes, s. 365). Barış müzakerelerine Kasrîşîr'in yakınında dağların eteğinde bulunan Zühâb'da başlandı. Dolayısıyla bazı kaynaklarda antlaşma Zühâb Antlaşması şeklinde yer almaktadır. Görüşmelere şah adına vekili Saruhan ile başelçisi Şemseddin Muhammed Kulı Han katıldı (BA, İbnülemin Tasnifi, Hariciye, nr. 18 [Sınırnâme]). 11 Muharrem 1049'da (14 Mayıs 1639) başlayan ve üç gün devam eden müzakerelerden sonra 14 Muharrem'de (17 Mayıs) antlaşma imzalandı (Naîmâ, III, 429). Bu arada IV. Murad İstanbul'a hareket etmişti. Bu sebeple Zühâb'da varılan antlaşma, hükümdarın tasvibine sunulmak üzere Rebîülevvel 1049'da (Temmuz 1639) Muhammed Kulı Han tarafından İstanbul'a götürüldü (Kâtib Çelebi, II, 215; Naîmâ, III, 420). Dolayısıyla antlaşma 1049 yılı Şâban ayı başlarında (Kasım 1639 sonu) kesin olarak tasdik edilmiş oldu (Feridun Bey, II, 217-219). Antlaşmaya göre Irâk-ı Arab denilen Bağdat, Basra ve Şehrîzor bölgesi Osmanlılar'da kalmış, Revan ise Safevîler'e bırakılmıştır. Ayrıca Safevîler'in gerek Irak'a gerekse Kars, Ahıska ve Van'a tecavüzleri önlenmiştir.

Zühâb'da müzakereler üç günde tamamlandı ama iki devlet arasındaki ilişkiler uzun müddet bu antlaşmaya göre sürdü. Nitekim Nâdir Şah'la 1159 (1746) yılında imzalanan Kermen Antlaşması'nda 1639 Zühâb Antlaşması yenilendi. Yine 1823 ve 1847 tarihlerinde imzalanan I ve II. Erzurum antlaşmalarında da sınırlarla ilgili meseleler bu antlaşma esas alınarak çözümlendi. Zühâb'da varılan antlaşma ile 1639 yılına kadar devam eden Osmanlı-Safevî anlaşmazlığına kesin bir şekilde son verildi. Azerbaycan ve Irak üzerinde hak iddia eden her iki devletten Osmanlılar Revan'ı bırakırken Safevîler de Osmanlılar'ın Basra körfezindeki hâkimiyetlerini kabul ettiler.

Bu toprak değiş tokuşu ekonomik açıdan Osmanlılar'a büyük faydalar sağladı. Şah I. Abbas'ın 1005'te (1596) başşehirini Tebriz'den İsfahan'a nakletmiş olması ticaret yollarının güneye kaymasına yol açmıştı. Öte yandan şahın 1014'te (1605) İsfahan yakınlarında Ermeni tüccarlarına merkez olmak üzere Yeni Culfa'yı kurması ticaretin canlanmasına sebep olmuştu. Bu durumdan Osmanlılar da faydalandı. Nitekim tüccarlar buradan sahile inip deniz yoluyla Hindistan veya Batı ülkelerine, karadan Bağdat üzerinden Halep'e veya Musul üzerinden Diyarbekir ve diğer Anadolu şehirlerine İran'dan ipek, çeşitli kumaşlar ve başka ticarî maddeler götürmekteydiler. Bu sayede İran'ın dış ticareti büyük ölçüde gelişti ve 1640 ile 1670 yılları arasında sadece ipek ihracatı % 50 oranında XVII. yüzyıl başlarında 1.814.388 kilogramı bulan ipek ihracatı 1670'e doğru 2.721.582 kilograma ulaştı (*El² Suppl.*, [İng.], s. 274-276). Her iki devlet lehine görülen bu gelişme, 1736 yılında Afşar hânedanının kurucusu Nâdir Şah'ın iktidara geçmesine kadar devam etti.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, İbnülemin Tasnifi, Hariciye, nr. 18 (Bağdat fethinde Vezîrîâzam Kara Mustafa Paşa tarafından şah cânibine gönderilen sulh ve sınırnâme); Ebû'l-Kâsım Evoğlu Haydar, *Evoğlu Münşeâtı*, British Library: (1) Add. 7688 (tasviri için, bk. Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, I, 389-391); (2) Or. 3482 (tasviri için, bk. Rieu, *Catalogue*, s. 86-87); Feridun Bey, *Münşeât*, II, 217-219; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 215; Naîmâ, *Târih*, III, 420-429; P. Sykes, *A History of Persia*, London 1915, s. 365; G. E. Hubbard, *From the Gulf to Ararat: The Expedition Through Mesopotamia and Kurdistan*, London 1917, s. 1-2; Danişmend, *Kronoloji*, III, 375-384; R. Ferrier, "Trade from the mid-14th Century to the end of the Safavid Period", *CHIr*, VI, 412-490; Remzi Kılıç, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı İran Siyasî Antlaşmaları*, İstanbul 2001, s. 175-195; N. Steensgaard, "Harîr", *El²* (İng.), III, 210; H. İnalçık, "Harîr", a.e., III, 214; J. Carswell, "Djulfâ", a.e. *Suppl.* (İng.), s. 274-276.

RHODS MURPHY

KASRÎ, Abdülcelîl b. Mûsâ

(عبد الجليل بن موسى القصرى)

Ebû Muhammed Abdülcelîl b. Mûsâ
b. Abdilcelîl el-Ensârî el-Endelüsî el-Kasrî
(ö. 608/1211-12)

Kelâm, hadis ve tefsir âlimi, sûfî.

Aslen Evs kabilesine mensuptur. Kurtubalı (Cordoba) olmakla beraber Fas'ta Sebte (Ceuta) yakınlarındaki Kasrûabdülkerîm'de (Kasrûkûtâme) ikamet etmesi

sebebiyle Kasrî nisbesiyle şöhret buldu. Arap edebiyatı, hadis, kelâm, tefsir gibi ilimlerle meşgul oldu. Mâlikî mezhebine mensup olan Kasrî, Ebû'l-Hasan İbn Hu-neyn'den İmam Mâlik'in *el-Muvatta'*ını rivayet etti. Feth b. Muhammed el-Muk-rî ile Ali b. Halef'in derslerine katıldı. Kasrûabdülkerîm'de zâhid Ebû'l-Hasan İbn Gâlib'in sohbetlerini dinledi. Sebte'-de vefat etti.

İnsanlardan uzak yaşamayı tercih eden Kasrî'nin zühd ve takvâ sahibi olduğu, tasavvufî konuları hadislerle bağlı kala-rak açıklamaya çalıştığı, bu açıklamala-rın Kitap ve Sünnet'in zâhiriyle tam bir uyum içinde olduğu kaydedilmektedir. Kendisinden Ebû Abdullah el-Ezdî ve Ebû'l-Hasan el-Gâfîkî gibi âlimler riva-yette bulunmuştur. İbn Havtullah'a da icâzet vermiştir.

Eserleri. 1. *Şu'abü'l-îmân*. Seyyid Kis-revî Hasan (Beyrut 1416/1995) ve Ey-men Sâlih Şa'bân ile Seyyid Ahmed İs-mâil (I-II, Kahire 1417/1996) tarafından yayımlanmıştır. İbn Liyûn et-Tüçibî ese-ri ihtisar etmiştir. 2. *Tenbihü'l-efhâm (enâm) fî müşkili eḥâdîsihi 'aleyhisse-lâm (Şerhu Müşkili'l-hadîs)*. Bazı hadis-lerde geçen müşkil lafızların açıklanma-sına dair olan eserin Süleymaniye Kü-tüphanesi'nde nüshaları bulunmaktadır (Lâleli, nr. 409; Mahmud Paşa, nr. 107). 3. *Tefsîru Fâtihati'l-Kitâbi'l-'azîz* (Kas-tamonu İl Halk Ktp., nr. 2713, vr. 180^b-208^b). Abdülcemil el-Kasrî'nin *Tefsîrü'l-Ḳur'ân, Şerhu'l-esmâ'i'l-ḥusnâ, el-Me-sâ'il ve'l-ecvibe* adlı üç eseri daha bu-lunduğu kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülcemil b. Mûsâ el-Kasrî, *Şu'abü'l-îmân* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1416/1995, neşreden giriş, s. 12-15; İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmilâ*, Madrid 1887, s. 653-654; Zehebî, *A'lâ-mû'n-nübelâ*, XXI, 420-421; XXII, 11-12; Sa-fedî, *el-Vâfi*, XVIII, 51; Süyûtî, *Ṭabakâtü'l-mü-fessirîn*, Leiden 1389, s. 16; Dâvûdî, *Ṭabakâtü'l-mü-fessirîn*, I, 259-260; Ahmed Bâbâ et-Tinbük-tî, *Neylû'l-ibtihâc* (İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzhebe* içinde), Kahire 1351, s. 184; Brockel-

Abdülcemil b. Mûsâ
el-Kasrî'nin
Şerhu
Müşkili'l-hadîs
adlı eserinin
ilk ve son sayfaları
(Süleymaniye Ktp.,
Lâleli, nr. 409)

mann, *GAL Suppl.*, I, 607; Sezgin, *GAS*, I, 608; Ahmed Ateş, "Kastamonu Genel Kitaplığında Bulunan Bazı Mühim Arapça ve Farsça Eser-ler", *Oriens*, V (1952), s. 28-46.

TALAT KOÇYİĞİT

KASRÎ, Hâlid b. Abdullah

(bk. HÂLİD b. ABDULLAH el-KASRÎ).

KASRU BELKÜVÂRÂ (قصر بلكوارا)

Sâmerâ'nın güneyinde bir
Abbâsî saray kalıntısı
(bk. ABBÂSÎLER [Sanat]).

KASRÜ'L-HAYR (قصر الحير)

Suriye'de
Tedmür yakınlarında bulunan
Emevî devrine ait iki kasır.

Emevî Halifesi Hişâm b. Abdülmelik ta-rafından Tedmür (Palmira / Palmyra) şehri yakınlarında yaptırılan bu iki kasırdan ku-zeydoğudaki Kasrû'l-hayr(hâir)i'ş-şarkî, güneybatıdaki Kasrû'l-hayri'l-garbî adıy-

la anılmaktadır. Emevîler döneminde bir tür av ve sayfiye sarayı olarak kullanılan kasırlar Abbâsîler zamanında kendi hal-lerine terk edilmiştir. 289'da (902) Kar-matîler, 702'de (1303) Moğollar tarafın-dan tahrip edilmekle birlikte Halep Eyyû-bîleri ve Mısır'daki Memlûkler döneminde ziyaret edildikleri anlaşılmaktadır. Günü-müze bazı kalıntıları ulaşabilmiş, Alois Musil, Albert Gabriel, Keppel A. Cameron Creswell ve Oleg Grabar gibi araştırmacı-lar tarafından bölgede inceleme ve kazı çalışmaları yapılmıştır.

Büyük iskân merkezlerinden uzakta kaleler ve saraylar inşa ettirme eğilimin-de olan Emevî hükümdarları tarafından yaptırılmış bu tip binaların en eskilerin-den olan iki eser, tamamen devrin zevk ve anlayışına uygun olarak teşekkül eden geniş bir külliye şeklinde düzenlenen de-ğişik mimari kısım ve elemanlarından meydana gelmiştir. Bunlardan, daha bü-yük olan Kasrû'l-hayri'ş-şarkî, diğer Eme-vî kasırlarından farklı biçimde iki ayrı sur-lu iskân mahallinden meydana gelirken Kasrû'l-hayri'l-garbî'de alışılmışı uygun olan ve daha sonraki Emevî kasırlarında, hatta Kasrû'l-hayri'ş-şarkî'nin küçük sur-lu iskân mahallinde de görülen an'anevî Emevî kasır plan şeması dikkat çekmek-tedir. Emevî mimarisinin umumi tekâ-mülü içinde farklı hususiyete sahip olan, iç teşekkülü hakkında fazla bir şey söyle-menin pek mümkün olmadığı Kasrû'l-hayri'ş-şarkî'nin, surlu büyük iskân ma-hallinin küçük kısmını takviye etmek için inşa edilmiş bir şehir olması mümkün-dür. Dört kapılı olarak yapılan büyük kıs-mın içindeki caminin avlusunda bulunan kitâbede "medîne" ibaresinin geçmesi de bu kısmın bir şehir olarak tasarlandığını

Kasrû'l-hayri'ş-şarkî -
Suriye